

VÄRMLANDSBRO

På den häradsekonomiska kartan från 1883-95 ser vi både landsvägens och järnvägens sträckning genom Bro och vidare mot Säffle. Stor del av markerna är uppodlade.

Värmlandsbros historia

Värmlandsbro ligger utefter väg E45 en knapp mil norr om Säffle. Innan Bergslagsbanan drogs och stationshuset byggdes 1879 var detta en jordbruksbygd som resten av trakten, med de två gårdarna Norra och Södra Östbro. Bron över vattendraget Slöan har gett socknen sitt namn Bro. Järnvägen var startskottet för tätorten Värmlandsbro som successivt har växt, framför allt under 1900-talets mitt.

SOCKEN OCH KOMMUN

Bro socken ligger i Näs härad och nämns för första gången i ett medeltidsbrev från 1307. Man har även funnit fragment av en dopfunt vid Stirserud som daterats till 1100-talet, vilket tyder på att det fanns en kyrka i trakten redan då. Bro socken blev tidigt annex till By och senare Säffle. Sockencentrumet har under många århundraden legat kring Bro kyrka, uppe på en moränhöjd strax väster om Värmlandsbro. Vid kommunreformen 1862 gick socknens ansvar för de kyrkliga frågorna till Bro församling och för de borgerliga frågorna bildades Bro landskommun. Landskommunen uppgick 1952 i Värmlandsnäs landskommun som 1971 uppgick i Säffle kommun.

SLÖAN OCH BROSJÖN

Vattendraget Slöan kommer från Södra Ny och Huggenäs och ca 400 m norr om järnvägsstationen rinner det ut i Brosjön. Sjön är grund och kan torra tider vara mer en dyig grässlätt, men i regntider en verklig sjö med rikt fågelliv. Runtom finns stora ängs- och betesmarker som har vallats in och dikats ur. Längre bak i tiden kallades sjön Hyngen med den ursprungliga betydelsen Hösjön, då den innan avdikningen var så grund att den användes till sjöslätter. Sjön har även skämtsamt kallats Kovänern efter kohjordarna som brukar gå och beta kring sjön.

FORNHISTORIA

I trakten kring Värmlandsbro finns ett stort antal förhistoriska lämningar från bronsålder och järnålder. I socknen i övrigt har flera hällkistor och lösa föremål från stenåldern hittats. Här finns också ovanligt många fornborgar, vilket tyder på att det varit en strategiskt viktig bygd under forntiden.

Mellan E45 och villaområdet på Brotorp finns ett stort gravröse från bronsåldern samt en domarring och stensättning, som vanligtvis uppfördes under tidig järnålder. Höjdlägen intill

På en höjd vid Brotorp med utsikt över Brosjön ligger ett stort gravröse, en domarring och en stensättning.

NAMNET VÄRMLANDSBRO

Namnet Bro omnämns 1307 och 1367 och avsåg en bro över ån Slöan. Namnet har också stavats Broo. Efter att järnvägen drogs förbi här 1879 namngavs stationen Värmlands Bro för att särskilja den från andra platser med samma namn och tätorten har sedan fått namnet Värmlandsbro.

vattendrag är vanliga platser att finna fornlämningar och här ligger gravarna karaktäristiskt på en höjd med utblick över Brosjön. Röset är 27 meter i diameter och 3 meter högt och delvis skadat genom åren. Domarringen består av sex stenar i en cirkel och ytterligare en i mitten. Benämningen domarring har uppstått ur folktradition då man trodde att de utgjorde gamla tingsplatser, men deras funktion som gravar är fastlagd. Stensättningen är en flack grav av sten.

Väster om Moelvans industri ligger ett gravfält bestående av två högar, sju rundastensättningar och en domarring. Mitt i ett villaområde intill Sörbrovägen 1 finns också ett gravfält bestående av tio högar och två runda stensättningar. Enligt uppgift ska några högar ha blivit utjämnade och gravfältet har tidigare sträckt sig ännu längre åt söder med fler kullar.

På höjden strax intill Värmlandsbro ligger Bro sockens gamla sockencentrum med bland annat Bro kyrka, Västbro gård, f.d. skola och kommunalhus.

VÄGAR

Den väg som löpte utmed Slöan i Bro hade betydelse som allmän väg redan på 1600-talet. Här reste folk från västra Värmland på väg till Karlstad eller dess föregångare Tingvalla. Sträckningen var dock delvis en annan i södra delen av Värmlandsbro där den svängde av mot Bro kyrka via Remmene säteri och Göstakrog på väg till Säffle. Dagens bro över Slöan är från 1955.

BRO KYRKA

Bro kyrka och Västbro ligger utanför Värmlandsbros tätort men är ändå av betydelse för ortens historia, då det länge var socknens centrum. Kyrkan har ett dominerande läge på en kulle och kan ha medeltida ursprung, 1692 finns den omtalad som en "gammal kyrka". Dagens stenkyrka härrör främst från 1700- och 1800-talen. Utöver kyrka finns här bland annat

församlingshem, en före detta skolbyggnad och den före detta prästgården. Västbro herrgård omtalas i medeltida handlingar och dagens herrgårdsbyggnad är från 1827.

DE ÄLDRE GÅRDARNA

Bro socken är en typisk jordbruksbygd med flera stora gårdar och herrgårdar. Den lättodlade jorden i Slöans dalgång och kring Brosjön har gett goda förutsättningar för jordbruk. Där Värmlandsbro ligger idag var funktionen innan järnvägen drogs 1879 en jordbruksbygd precis som i omlandet, med de två gårdarna Norra Östbro och Södra Östbro, samt några torp. Tillsammans med Västbro kallades de tre gårdarna till en början det gemensamma namnet Bro. Tätorten ligger i dag i huvudsak på det som var Norra och Södra Östbros ägor, samt Brotorp i norr.

Det som idag är huvudbyggnad på Norra Östbro (Norrbro) var tidigare en flygelbyggnad som vi ser rakt fram på bild. Till vänster låg huvudbyggnaden som revs runt 1940. Vi ser att byggnaderna var målade faluröda och hade skiffertak. Till höger anas magasinet med vällingklockan. Bild från Ditte Wennström.

Norra Östbro - Norbro

De båda gårdarna kallas i idag Norbro och Sörbro men de äldre namnen för samma gårdar är Norra Östbro och Södra Östbro. Den äldsta av dessa gårdar är Norra Östbro med belägg från 1460. År 1587 ägdes gården av Jakob Jakobsson Spakenberg Bååt som tillhörde adlig familj. År 1610 sägs att Östbro har varit frälsegård (d.v.s. ägdes av adel) i hundra år. I mitten av 1600-talet äger ryttmästare Anders Svenske gården. Anders var en omskriven person och sades vara en märklig man. Hans huvudsakliga sysselsättning var ryttmästarens men han var också anförtrödd av bergskollegiet att vara inspektor över bergslagen och han agerade både lagman och präst vid vissa tillfällen. Trots att han ägde många gårdar, däribland även Mellbyn i Bro socken, efterlämnade han ingen egendom. Han pantsatte nämligen samtliga egendomar för att på egen bekostnad köpa munderingar och utrustning till ett kompani för häst och fot under danska

kriget under Karl X Gustav. Anders Svenske drunknade i Mälaren år 1672 på en resa till Stockholm. Östbro var då pantsatt till mågarna (hans döttrars makar) Gustaf Pålman och Peter Myrtengren, som båda var ryttmästare och de bosatte sig på varsin av gårdarna Norra och Södra Östbro. De innehade dem fram till 1690 då de togs över av kronan och användes som officersboställen för officerare i Näs kompani. Det var de fram till 1872 då gårdarna arrenderades ut. År 1936 köpte Frans Bäckström Norra Östbro för eget ägande.

Dagens huvudbyggnad vid Norra Östbro (Norbro) är egentligen gårdens flygel och ska vara byggd 1665 under Anders Svenskes tid. Huvudbyggnaden revs någon gång runt 1940. På gården finns i dag även ett äldre magasin. En ladugård brann ner 1989 och idag finns här en ekonomibyggnad med verkstad.

År 1856 genomförs laga skifte och den här kartan över Norra Östbro (B) och Södra Östbro (A) ritas upp. I vänster nederkant ser vi att vägen går från bron över Slöan i en sväng upp i öster som idag upplevs som bakom gårdarna. Karta från Lantmäteriets historiska kartor.

En bild från okänt årtal där gården Norra Östbro i stort har samma bebyggelse som idag med flygelbyggnad, magasin och den stora ekonomibyggnaden kvar. Bild från Gunnar Jonsson.

Gården som historiskt sett hetat Norra Östbro kallas idag Norrbro. Framför gården finns en björkallé samt en parkliknande trädgård med olika slags större träd.

Gården Norra Östbro (Norrbro) fotograferad 1953. Byggnaden ska vara uppförd redan 1665, troligtvis av den omtalade Anders Svenske. Foto från Värmlands Museums arkiv.

Nere till höger ligger Norra Östbro (Norrbro) inbäddad i stora träd. Runtom ligger åkrar som genom tiderna hört till gården. Järnvägsstationen uppe till höger i bild ligger på mark som styckades av från gården när järnvägen drogs.

Södra Östbro - Sörbro

Det anges på vissa ställen att gården delades i norra och södra Östbro när Anders Svenskes två mågar Gustaf Pålman och Petter Myrtengreen delade på gården efter hans död 1672. Men redan år 1546 och 1561 anges tre gårdar, Västbro, Östbro och S. Östbro som sammantaget kallas Bro, vilket antyder att Södra Östbro fanns redan under första halvan av 1500-talet. År 1808 ansvarade kaptenen G. A. Lilliehöök för Södra Östbro. Dagens bostadshus är byggt på 1920-talet och har endast en ekonomibyggnad bevarad av de flertal som tidigare funnits på gården.

Gårdarna drev ett starkt jordbruk även under 1900-talet. Jordbrukarna på gårdarna Västbro, Sörbro, Norbro och Stav gick ihop 1902 och köpte en "lokomobil" för att dra tröskverk, kvarn och en cirkelsåg. Kvarnen och sågen låg vid Västbro. I Bro var man också först i bygden med att bilda en mjölkkontrollförening år 1902, samt lantmannaförening 1905. Med tiden anslöt sig jordbrukare till mejeri, slakteri med mera inne i Säffle.

Brotorp

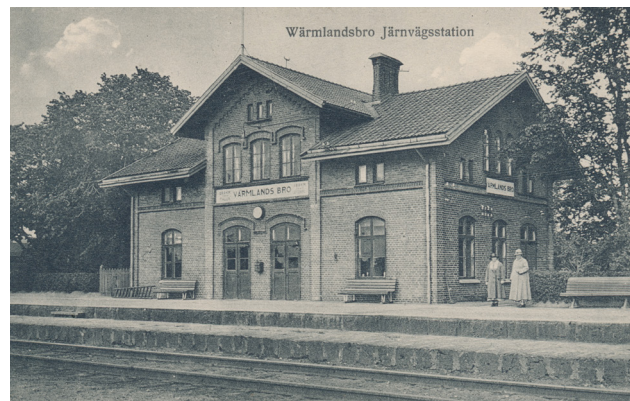
Till de stora gårdarna hörde både små och stora torp. På torpen försörjde man sig genom eget jordbruk samt att utföra dagsverken på de stora gårdarna. På Östbros ägor fanns bland annat torpen Brotorp med belägg från 1683, Fintorp och Jordstorp.

Gården Södra Östbro (Sörbro) har långa anor men dagens bostadshus är från 1900-talets första decennier. Intill finns även en ekonomibyggnad.

Värmlandsbros station lade ner 1968 och efter det stod den tom länge. Bilden är tagen i maj året efter. Bild från Järnvägmuseet.

Stationshuset stod klart 1879, samma år som hela Bergslagsbanan från Falun till Göteborg invigdes. Bild från Järnvägmuseet.

Järnvägen har format Värmlandsbro genom att stationens placering utmed sträckan bidragit till att tätorten växte fram som ett tydligt järnvägssamhälle. Järnvägsbanan i sig är också skäl till att den mesta bebyggelsen lokaliserats öster om denna.

Det finns fyra överfarter över järnvägen i Värmlandsbro. På bilden ser vi den sydligaste och äldsta med vägen västerut mot Bro kyrka. Till höger i bild syns den gamla landsvägsdragningen innan den rätades ut till dagens Brovägen/E45.

JÄRNVÄGEN

Bergslagernas järnvägar

Det verkliga startskottet för Värmlandsbro som tätort blev järnvägen i och med att en station förlades här. Det var Bergslagernas Järnvägar (BJ), även kallad Bergslagsbanan, som genomförde projektet att förbinda Falun med världshaven i Göteborg för att kunna transportera järn- och skogsprodukter ut i världen. Det kom att bli Sveriges genom tiderna största järnvägsprojekt på 475 km, vilket blev ett undantag från principen som då gällde att längre järnvägar av riksintresse skulle vara statliga. BJ var under lång tid landets största enskilda företag och präglades av framåtanda och innovationsrikedom, med till exempel moderna lok med för tiden hög hastighet. Hela sträckan öppnades för trafik 1879 och det var också då som stationshuset i Värmlandsbro byggdes.

Järnvägsstationen

Värmlandsbro station uppfördes på Norra Östbros marker. De följande decennierna gjordes ett antal avstyckningar från Norra Östbro och Södra Östbro, i nära anslutning till järnvägen. År 1872 hade arkitekten Axel Kumlien fått i uppdrag att utföra ritningarna till samtliga byggnader som behövdes längs banan. Stationshusen delades upp i fyra olika klasser som arkitekten gjorde ritningar till, i både sten och trä. Större delen av byggnaderna mellan Göteborg och Kil byggdes i tegel medan de norr om Kil byggdes i trä. Stationshuset i Bro var av klass 2 i sten, samma som Sjöfles stationsbyggnad när den var nybyggd. På övervåningen fanns en bostad och på gården ekonomibyggnader som hörde till hushållet. Förste stationsinspektorn flyttade in redan 1879. I stationshuset fanns även en poststation från starten fram till 1908.

Andra byggnader

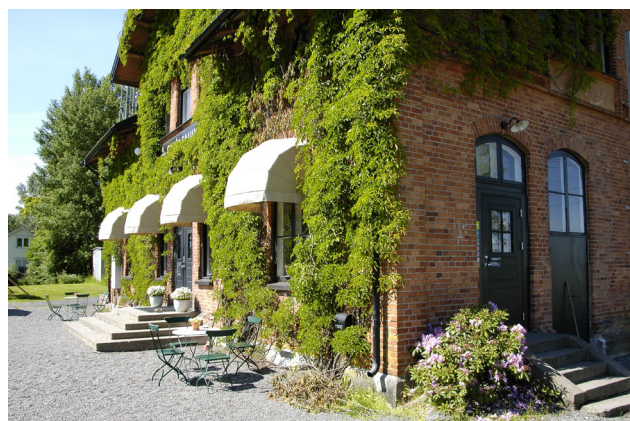
Med järnvägarna fick Sverige en mängd nya yrken. På stationen arbetade stationskarlar som var bosatta i BJ:s bostäder på Västbros eller Norra Östbros marker. Söder om stationen (Brovägen 5) iordningställdes fem lägenheter i det som kom att kallas Järnvägshuset eller Bolagsgården. Även ett par extra banvakter var bosatta i området och en banvaktarstuga fanns vid Brotorp från början av 1900-talet, vilken revs 2008. I Värmlandsbro fanns också en vattentornsoldare, vars uppgift var att förse de passerande ångloken med vatten. Ett vattentorn uppfördes nära järnvägsbron över Slöan, där bangården började. Det blev en central plats då de närmaste vattentornen fanns i Åmål och Edsvalla.

Stationens utveckling

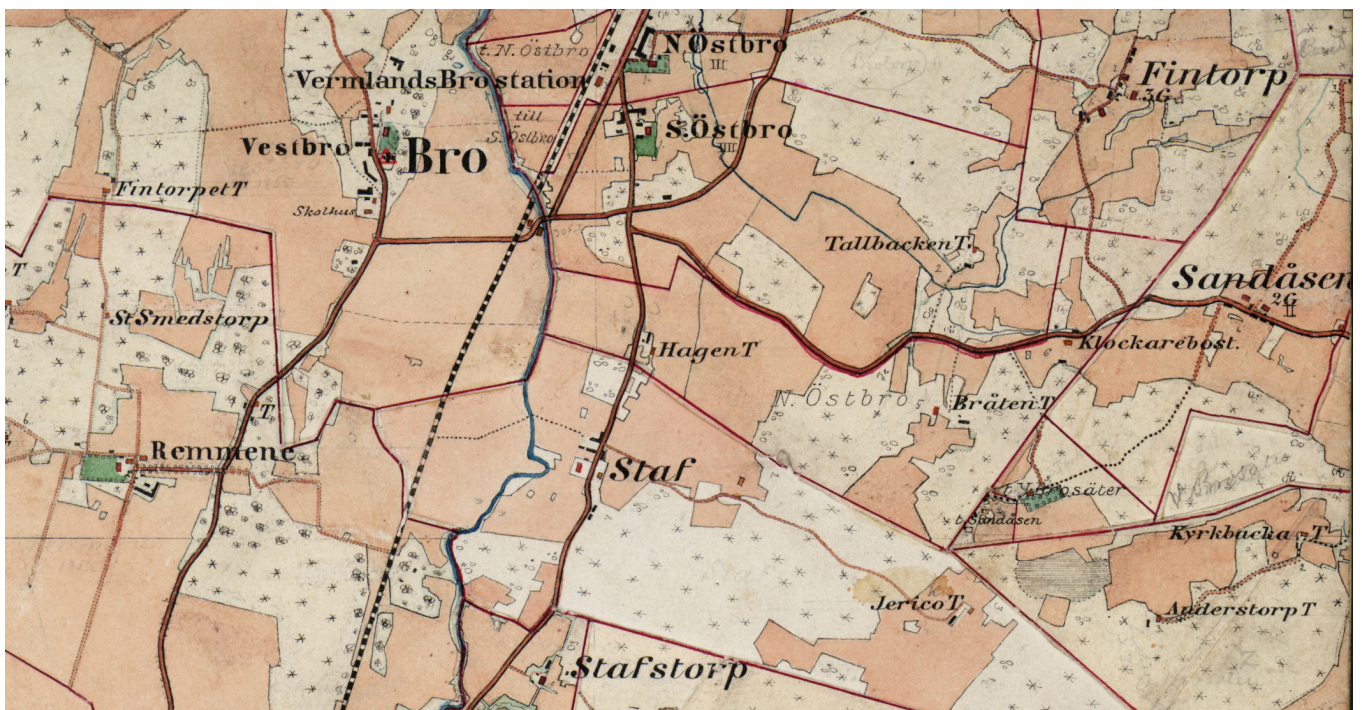
Bergslagsbanan köptes av svenska staten 1948 och banan övergick till Statens Järnvägar. Redan 1939 hade staten beslutat att landets alla järnvägar skulle samlas inom SJ, men eftersom Bergslagsbanans Järnvägar motsatte sig detta dröjde det innan förhandlingarna var avslutade. Banan blev elektrifierad 1940. Den siste som bodde i stationshuset var Sven Eskil Norén, som bodde på övervåningen fram till 1964. Stationen lades ned 1968 och stod tom länge. År 2008 såldes stationen till privatpersoner och byggdes om till Grön Ko Café och saluhall med ekologiska och närproducerade produkter.

Bolagsgården uppfördes som bostad för personal vid järnvägen och står kvar än idag som ett gulmålade och tillbyggt hus på Brovägen 5. Foto från Gunnar Jonsson.

I dag driver Grön Ko Café & Saluhall en grönskande verksamhet i det gamla stationshuset, vilket är populärt både för närboende och för förbiresande på E45:an.

De båda häradsekonomiska kartorna ovan är från 1883-95 och visar södra och norra delen av Värmlandsbro med järnvägen och järnvägsstationen, de båda gårdarna Norra och Södra Östbro samt Brotorp i norr. Vid järnvägsöverfarten i söder finns två gårdar som troligtvis är de samma gulmålade byggnader som finns kvar i dag; Bolagsgården och ett bostadshus tillhörande smedjan. Landsvägens sträckning går över bron och järnvägen vidare till Remmene gård. Kartor från Lantmäteriets historiska kartor.

På en flygbild från 1935 ser vi att bebyggelsen grupperar sig mellan åkermarken. I förgrunden syns bron över Slöan, den ljusmålade Bolagsgården vid järnvägen samt smedjan på andra sidan vägen. Uppe till höger syns Södra Västbro (Sörbro) med stora ekonomibyggnaderna som inte längre finns kvar. Längst till höger har några villor byggts under 1920-talet. I mitten av bilden skymms järnvägsstationen av träd och på andra sidan vägen ligger posthuset och de två handelsbodarna på var sida. Bild från Järnvägs museet.

VÄRMLANDSBROS ÄLDSTA CENTRUM

Folkmängden i socknen nådde 1 726 personer år 1885, men efter att jordbruket successivt mekaniserades och möjligheten till arbete inom industrin i Säffle och andra orter ökade, flyttade många härifrån. Bebyggelsen i socknen koncentrerades till Värmlandsbro där det växte fram ett litet centrum i anslutning till järnvägsstationen. Runt sekelskiftet öppnade två affärshus mittemot stationen och 1923 ett postkontor.

VILLOR UNDER TIDIGT 1900-TAL

Ett antal villor uppfördes under 1900-talets första decennier. De låg utspridda utmed Brovägen med koncentration i några grupper. I den norra delen byggdes ett antal villor strax norr om Norra Östbro, mittemot där träindustrin sedan etablerades. På 1920-talet styckades mark av för ett antal villor söder om Södra Östbro

Mittemot järnvägsstationen växte under tidigt 1900-tal ett litet centrum fram med två affärsbyggnader på var sida av det vita posthuset som fortfarande står kvar. Byggnaden som är från 1923 är mycket likt Sundstorpens gård i Säffle.

och i närheten av dem fanns äldre bebyggelse strax intill järnvägsövergången, där landsvägen svängde över.

Smeden Gustafssons smedja vid den gamla landsvägen på en bild från 1914. Smedjan utvecklades så småningom till Höglunds verkstad. Foto från Claes Åkerblom.

Gustav Adolf Gustafssons smedja år 1910. Fotograf: Maria Rudquist.

Höglunds verkstad okänt årtal. Byggnaden finns kvar men är mycket tillbyggd. Bild från Tage Johanssons samling genom Säflebygdens hembygdsförening.

I Höglunds gamla verkstad finns idag däckservice.

HÖGLUNDS VERKSTAD

Kring sekelskiftet 1900 låg Gustav Adolf Gustafssons smidesverkstad strax söder om järnvägsöverfarten. Den togs över av smeden Birger Höglund år 1919. Först var det mest lantbrukssmiden och såg med brädgård, men när bilismen utvecklade sig på 1920-talet övergick Höglund till tillverkning av lastbilsflak, hytter och lik-

nande. Så småningom även släpvagnar, montering av tipp- och lyftanordningar med mera på lastbilar. År 1950 överlät Birger rörelsen till sin son Thord Höglund och måg Gustav Kvaldén. Verkstadsindustrins namn var Höglunds snickeri- och smidesverkstad och en period Höglunds Flak AB.

Gården Bronäs till vänster i bild tjänade som Bronäs industriers första kontor. Därefter uppfördes tegelbyggnaden i mitten av bilden som kontor. Båda revs under senare tid till förmån för större lagerutrymmen åt Moelven. Bild från Säflebygdens hembygdsförening.

BRONÄS INUDSTRIER

Att järnvägsstationen fanns i Värmlandsbro gjorde det förmånligt att etablera industri här, för enkla transporter. På 1940-talet startade Gunnar Eriksson och Lennart Myrberg en snickerifabrik vid gården Bronäs i norra delen av Värmlandsbro. Där tillverkades bland annat pinnstolar innan det blev fönsterfabrik ett par år. Verksamheten övertogs av Gustav Nordén 1953 då han startade Firma Byggleveranser eller Kubhus, som tillverkade monteringsfärdiga hus och baracker av olika slag. Företaget fick med tiden namnet Bronäs Industrier och ökade till att sysselsätta ca 150 personer. En stor arbetsplats på den lilla orten, där nya bostäder växte fram. Industrin utökades successivt och tillverkade förlägnings-

byggnader, butiker och skolpaviljonger under modernismen.

När Bronäs Industrier gick i konkurs 1978 gick fem anställda och en utomstående ihop och startade företaget Nybronäs som drev produktionen vidare. År 1990 köptes de upp av Westwood byggsystem och 1997 av Moelven som driver verksamheten idag. Möbelfabriken och mangårdsbyggnaden på Bronäs revs för ett par år sedan för att ge plats åt ett stort lager av baracker. I och med industrins behov av personal så byggdes också fler villor under 1950-talet i södra Värmlandsbro och under 1960-70-talen i det nya bostadsområdet Brotorp.

En flygbild som troligtvis är från 1960-talet med centrumbyggnaderna till vänster och skolan högst upp. Bild från Gunnar Jonsson.

Värmlandsbros skola från 1953 är enligt bygglovs handlingarna ritad av Gustaf Birch-Lindgrens Arkitektkontor i Göteborg, som ritat många offentliga byggnader i Sverige som sjukhus och skolor.

I södra Värmlandsbro finns villor från 1950-60-talen.

De är uppförda i tidstypisk modernistisk villaarkitektur.

SKOLAN

Skolundervisningen i Bro socken började vid slutet av 1700-talet och 1845 beslöts att en fast skola skulle finnas i socknens geografiska mittpunkt Jordstorp. På 1850-talet inrättades en skola i sockenstugan vid kyrkan, men 1876 byggdes ett riktigt skolhus vid Västbro. Dåvarande Bro kommun beslutade 1949 att bygga en centralskola i Värmlandsbro som skulle ersätta tre skolor: Mässviks, Brosäters och Västbros.

Värmlandsbro skola invigdes 27 februari 1953.

1950-TALETS VILLOR

Med tillkomsten av Bronäs industri och centralskolan växte tätorten och behovet av enfamiljsvillor för till exempel arbetare, lärare och industritjänstemän. En ny byggnadsplan upprättades 1954 för att möjliggöra villabebyggelse i södra Värmlandsbro och området bebyggs under slutet av 1950-talet och 1960-talet.

1960-TALETS CENTRUM

År 1964 byggdes två längor strax väster om Södra Östbro, båda uppförda av Stiftelsen Värmlandsnäs bostäder och ritade av Carl Waldenström. Den ena var Värmlandsbros enda större flerbostadshus och den andra innehöll centrumfunktioner som kommunkontor, expedition och bibliotek. Här öppnade Wåhlunds livs, en matvaruhandel som även skötte postfunktionen mellan 1979-1994. Handeln lades ner 1994 och centrumhuset har sedan dess haft olika funktioner, som pizzeria och bostad.

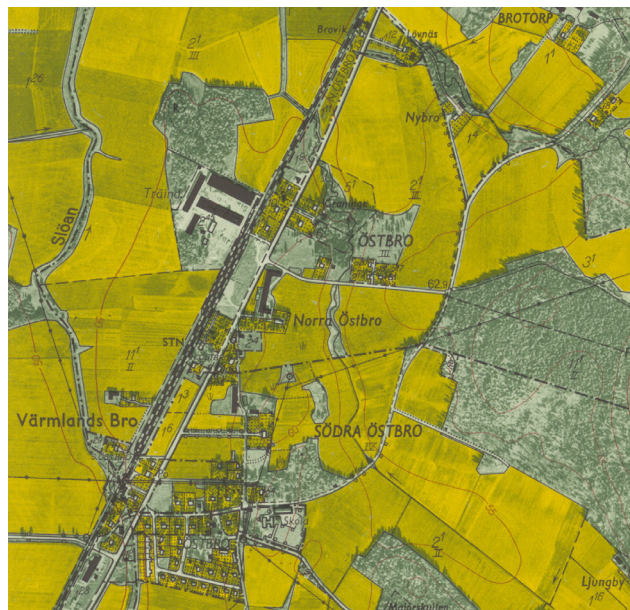
Det första pensionärshemmet i Värmlandsbro ska enligt uppgift ha legat i något av de två röda husen på västra sidan om järnvägen. År 1958 byggdes radhus som pensionärshem på Hyvelvägen 3 ritad av Säfles stadsarkitekt Carl Waldenström. År 1973 tillkom en radhuslänga invid det nya centrumet på Tångvägen 3, även det ritat av Waldenström.

MISSIONSKYRKAN

Missionsföreningen från 1879 är den äldsta föreningen i socknen. På 1960-talet startades en insamling av pengar för att bygga en missionskyrka i Värmlandsbro. I mitten av 1970-talet skänktes tomten invid Sörbro gård av Säfle kommun för kyrkobygget. Kyrkan ritades av församlingsmedlemmen Isidor Martinsson och invigdes 1979 med namnet Sörbrokyrkan. Sedan 1981 kallas församlingen Equmeniakyrkan Värmlandsnäs.

BROTORP PÅ 1960- OCH 70-TALEN

Ett helt nytt bostadsområde skapades på de gamla ägorna för gården Brotorp i norr, efter att en ny byggnadsplan upprättats 1963. Här tillkom radhus och friliggande villor, vilket efterfrågan var stor på, speciellt från Bronäs industrier. Det blev också Bronäs Industri som monterade och byggde bland annat villorna från 1974 på Tärnvägen. Stiftelsen Värmlandsnäs bostäder uppförde även fyra längor med kedjeparhus år 1969. År 1975 planlades även mark norr och runt om gården Södra Östbro och de yngsta villorna i Värmlandsbro är uppförda där.

Ekonomiska kartan från 1964 visar att villaområdet i söder har byggts men inte ännu Brotorp i norr. Från Lantmäteriets historiska kartor.

Sörbrokyrkan från 1979 i tidstypisk arkitektur i vitt mexitegel kontrasterat med svart, ligger strax intill Sörbro gård.

I centrumlängan låg Wåhlunds livs fram till 1994 samt bibliotek och kommunkontor. Bilden är tagen 1988 av Lennart Gustafsson, från Postmuseet.